

KO NAS ZAZNAMUJE ETNOLOGIJA ...

Nagovor ob Murkovanju 2012

Spoštovani gostje, cenjene nagrajenke in nagrajenci, kolegice in kolegi, drage prijateljice in prijatelji – voščim vam prijazen dober večer! Obstala sem pred častno in odgovorno nalogo, da spregovorim ob najbolj slovesnem letnem dogodku Slovenskega etnološkega društva – ob Murkovanju 2012. Bolj ko se je bližal praznični dan, bolj je raslo spoznanje, da je to predvsem odgovorna naloga.

Zatisnila sem oči in se v mislih sprehodila po minulih Murkovanjih. Pomislila sem na slavnostne govornice in govornike, ki sem jim z veseljem prisluhnila v preteklih letih. Nekatere nagovore sem si zapomnila bolj nadrobno, druge manj, vsekakor pa mi je o vsakem ostal vtis. Večinoma so moji predhodniki nakazovali aktualne probleme v slovenski etnologiji in kulturni antropologiji ali pa so opozarjali na pomembna vprašanja, ki so se jim porajala pri njihovem delu. Nekateri so bil bolj kritični, drugi bolj poetični, a govorili so predvsem o tem, kar jih je na poklicni poti tako ali drugače zaznamovalo.

»No, pa dajmo!« sem pomislila. »Če bi morala izbrati tri stvari, ki zaznamujejo mojo strokovno in poklicno pot – kaj bi izbrala?« Vsekakor me zaznamuje to, da sem za študij izbrala etnologijo in zgodovino, zaznamuje me ukvarjanje z dediščino šolstva in vzgoje in zaznamuje me moja rodna Bela krajina.

Pa naj poskusim na kratko pojasniti vsakega od treh zaznamkov. Bilo je pred tridesetimi leti. Leta 1982 smo se dijaki Gimnazije Črnomelj nekega turobnega dne peljali z vlakom v Ljubljano na informativni dan. Seveda smo šli sami, brez staršev, najbrž je bil z nami le kakšen profesor, da nam je pomagal pri iskanju fakultet. Majhna skupinica se nas je prvič znašla pred Filozofsko fakulteto. »Da ne bo pomote,« smo morali večkrat razlagati, »na tej fakulteti se ne študira samo filozofija.« Sama sem šla tja, kjer je pisalo: ETNOLOGIJA. Prišel je mlad profesor – in o etnologiji in študiju tako živahno razlagal, da nas je najbrž kar večino očaral. »Vau!« sem rekla, »kakšni profesorji so na tem faksu. Razlagajo zanimivo, dinamično – in ne bomo študirali le v razredih, šli bomo vsepovsod po Sloveniji in še kam.« Popoldne sem šla na Pravno fakulteto. »Žal – kljub pravilni lepi stavbi je tokrat mlada veda – etnologija nesporno premagala starodavne pravne vede.« Zvečer smo se z vlakom vračali domov. Ne vem, kako to, a mnoge sošolke in sošolci so se mi zdeli zaskrbljeni, celo slabovoljni, jaz pa sem kar prekipevala od pričakovanja, da jeseni pridem na faks – na etnologijo. »Ne boste verjeli,« sem razlagala med dveinpolurno vožnjo domov, »tisti profesor Bogataj je rekel, da etnologija preučuje tudi grafite, celo tiste – na straniščih. Kdo bi si mislil?! Saj ne, da bi jaz želela kdaj to raziskovati – je pa vseeno zanimivo.«

Prišel je september in dan sprejemnih izpitov. Pred tem sem čez poletje pridno ponavljala snov iz zgodovine, geografije in še česa, kar so nam svetovali, da nam bo pomagalo pri izpitu. Na »sprejemcu« se nas je pojavilo 17, omejitev pa je bila 15 študentov. Spet je bil tam tisti profesor. Pisali smo nekaj v zvezi

s tem, kaj nam pomeni kulturna dediščina. Torej – nič od tistih letnic in drugih podatkov, ki sem si jih čim več skušala zapomniti. Naslednji dan je bil na vrsti ustni del izpita. A prišel je profesor Bogataj in slovesno oznanil, da so se že odločili, katere kandidate bodo sprejeli. Bral je naše priimke in prebral – vse. Izjemno veselje in sreča – v življenju smo stopili na novo pot. No, postopoma smo spoznavali senčne in sončne strani študentskega življenja, spoznavali smo profesorje in oni nas. Kako dragoceni so bili ob pripravi diplome pogovori pri profesorju Kremenšku! Lepo se je bilo pogovarjati s tako učenim profesorjem, do katerega smo študenti čutili posebno strahospoštovanje. Seveda so svojo sled pustili tudi drugi profesorji in profesorice, zame tako na etnologiji kot zgodovini. Ko že govorim o profesorjih in njihovi vlogi, lahko preidem na tisto drugo točko, ki me zaznamuje – na dediščino šolstva in vzgoje, s katero se v Slovenskem šolskem muzeju srečujem že skoraj 15 let.

Čast današnjega slavnostnega nagovora bi v prvi vrsti pripadala gimnazijskemu profesorju Janezu Dolencu, lansnemu Murkovemu nagrajencu za življenjsko delo. Žal profesorja Dolenca ni več med nami, ostaja pa njegova izjemno bogata dediščina in ob njej še kdo ve koliko spominov njegovih nekdanjih dijakov in dijakinj učiteljišča in gimnazije, ki jih je, kot smo lahko slišali v lanski utemeljivni nagrade, v tridesetih letih (med 1957 in 1987) zapeljal na etnološka pota, jih spoznal s terenskim delom, naučil zbirati in popisovati v največji meri slovstvenofolklorno gradivo, predvsem pa jim je privzgojil spoštljivo naklonjenost do slovstvene folklorne dediščine (Bogataj 2011: 133).

Podobno so bili številni profesorji, učitelji in dijaki sodelavci Karla Štreklja. Marsikaj zanimivega smo o tem lahko izvedeli letos na simpoziju Karel Štrekelj in njegov čas v Gorjanskem na Krasu, ki ga je ob stoletnici smrti univerzitetnega profesorja in zbiralca ljudskih pesmi organiziral Znanstveni inštitut SAZU. Štrekelj je začel zbirati ljudske pesmi že kot gimnazijec, pozneje pa je pri svojem delu tesno sodeloval z različnimi učitelji.

Tudi drugi učitelji in učiteljice so se ukvarjali z zbiranjem in ohranjanjem narodnega blaga. Za trenutek se bom ustavila pri učiteljici Poldki Bavdek, ki je v Beli krajini, na viniški šoli, učila kar 36 let (1901–1937). Morda jo je začarala kresna noč, da se je tako predano lotila zbiranja in ohranjanja belokranjske dediščine, predvsem vezenin. V spominih je zapisala:

... ko sem preživela prvi večer na Vinici, je kresovalo sedem ali pa še več skupin kresnic po viniškem okolišju. Vso noč so se vrstile kakor roji večernih vil bele postave po štiri in štiri s svojim vodjo od hiše do hiše in vso noč so valovali po ozračju otožni akordi: »Bog daj, Bog daj dobro leto!« (Bavdek 1940: 6).

Leta 1910 je v *Učiteljskem tovarišu* objavila prispevek z naslovom Poziv iz Bele Krajine, kjer je zapisala, da je prav v Beli krajini našla

* Mag. Marjetka Balkovec Debevec, univ. dipl. etnol. in prof. zgod., muzejska svetnica, Slovenski šolski muzej, 1000 Ljubljana, Plečnikov trg 1, E-naslov: marjetka.balkovec@quest.arnes.si

še mnogo narodnega blaga, ki ga je treba zbrati in ga narodu zopet podajati. Proučevala sem na belokranjskih narodnih oblekah okraske, ki obstoje iz pristno narodnih šivov. Uvidela sem, da bi se pri nas morali ti šivi uvesti v šole, da jih zob končno ne uniči, zakaj narodna noša v Beli Krajini žalibog rapidno propada. Z gojenjem narodnih šivov pa rešimo pozabljenosti neko narodno umetnost. Da se ta smoter dožene, je treba gledati, kako je umetnost v sedanjih razmerah praktično uporabljati. Tok današnjega časa je tak, da ima obstoj le to, kar je praktično za življenje, zakaj vse teorije ginevajo, ako nimajo realne življenjske podlage. Zato sem začela v šoli gojiti na višji stopnji šivanje narodnih šivov. Da ne ostanejo le na krpah, sem uvedla pri ročnem delu šivanje šolskih torbic, ki so okrašene z narodnimi šivi ... (Bavdkova 1910: 1).

Posebno občudovanje do njenega dela je izrazil še en učitelj, ki je pomembno zaznamoval ohranjanje etnološke dediščine – Božo Račič. Poudaril je, da se je treba prav učiteljici Bavdkovi zahvaliti, da lepi belokranjski vzorci niso izgubljeni, saj je zbrala in ohranila krasno zbirko pristnih narodnih vezenin. »Koliko truda in pridnosti je veljalo vse to, ve le tisti, ki je videl to njeno zbirko. Koliko vbovov je napravila pridna roka z drobnostjo in pisanim koncem v belo platno!« (Račič 1917: 2).

Vsekakor je bilo učiteljev in učiteljic, ki so na tak ali drugačen način poskušali ohranjati naše kulturno izročilo, še veliko. Po današnjih spoznanjih in merilih morda vse poti zbiranja in ohranjanja gradiva niso bile najbolj ustrezne, gotovo pa je bilo izjemno osrednje sporočilo tega dela: širjenje zavesti o pomenu in bogastvu domače, slovenske kulture. Pri vzgoji učiteljev so imela pomembno vlogo nekdanja učiteljsišča, eno takih je bilo tudi tukaj v Tolminu, ki je delovalo med letoma 1919 in 1963. Prav tolminski učitelji so na svojem učiteljskem zborovanju leta 1899 med drugim zapisali: »Lep in vzvišen je naš stan: biti vzgojitelj in učitelj naroda, postavljati mu temelje prihodnje sreče in blaginje ...« (Kenda in Vrtovec 1899: 13). Ja, to so bili še časi,

ko je bil učitelj eden redkih izobražencev v kraju, spoštovan in z veliko mero avtoritete. Kako se je vloga učitelja s časom spreminjala, kako se spreminjata šolstvo in vzgoja, kako se spreminja šolski vsakdan – to so teme, ki me zadnja leta vedno znova pritegnejo in ob katerih z veseljem ugotavljam, da se tudi sicer širijo na polje etnologije in kulturne antropologije.

Pa naj pomislim še na tretji zaznamek – na mojo rodno Belo krajino. Vesela sem, da sem ji lahko namenila nekaj etnološkega raziskovalnega dela. Nepozabni ostajajo pogovori z informatorji – dragimi, toplimi, prijaznimi ljudmi. Nepozabna so moja prva službena leta v Slovenskem gasilskem muzeju v Metliki, lepo sodelovanje z kolegicami in kolegi v Belokranjskem muzeju, vsakič znova neponovljivi mladinski raziskovalni tabori. Predvsem ostajajo živa srečanja s terenom – tučnja lanu pri Cvitkovičevih v Adlešičih, kolone, trgatve, belokranjska martinovanja in ob njih prisrčno povabilo sorodnikov, prijateljev ali zgolj znancev: »Hojte, hojte k nam na en glaž!« Saj res – včeraj nam je Martin iz mošta naredil vino. Ravno prav, da tole moje razmišljanje in spominjanje sklenem s skupno zdravico. Želim, da nocoj skupaj nazdravimo – najprej cenjenim nagrajenkam in nagrajencem in nato vsem nam – nam, ki nam življenje zaznamuje etnologija!

Viri

BOGATAJ, Janez: 25. podelitev Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine: Volkmerjev dom kulture, Destričnik, 18. november 2011. *Glasnik SED* 51(3,4), 2011: 133–135.

BAVDEK, Leopoldina: Beseda o viniških Kresnicah. *Slovenski narod* 199, 31. avgust 1940: 6.

BAVDKOVA, Leopoldina: Poziv iz Bele krajine. *Učiteljski tovariš* 48, 18. november 1910: 1.

RACIČ, Božo: Par besed o narodnih ornamentih. *Učiteljski tovariš* 13, 29. junij 1917: 2.

KENDA, Matija in Andrej Vrtovec: Izjava »Učiteljskega društva za tolminski okraj«. *Popotnik* 1, 1899: 13.

26. PODELITEV MURKOVE NAGRADE, MURKOVEGA PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE¹ Glasbena šola Tolmin, 12. november 2012

Komisija za podeljevanje Murkove nagrade, Murkovih priznanj in Murkovih listin v sestavi Janez Bogataj (predsednik), Bojana Rogelj Škafar, Mojca Ravnik in Tanja Hohnec (članice) je v določenem roku, tj. do vključno 24. septembra 2012, prejela predloge za prejemnike in prejemnice Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine. Vsi predlogi so bili pravilno posredovani. Po temeljiti analizi in diskusiji o predlaganih kandidatih in kandidatkah je Komisija dne 17. oktobra 2012 soglasno sprejela odločitev, da predlaga podelitev ene Murkove nagrade, šest Murkovih priznanj in sedem Murkovih listin.

Komisija je na svoji redni seji sprejela sklep, da Murkovo nagrado za življenjsko delo prejme kustosinja v pokoju Fanči Šarf za delo na področju etnologije in etnološke muzeologije

Utemeljitev:

Fanči Šarf, rojena leta 1924 v Ljubljani, se je z etnološkim delom srečala na začetku svoje pedagoške službene poti, ki se je začela leta 1945 pri sv. Marjeti niže Ptuja. Že takrat se je namreč v okolju, ki je kar klicalo po terenskem delu, začela zanimati za etnografijo in preko nje prišla v stik tudi z Etnografskim muzejem v Ljubljani. Ta vez je preusmerila njeno nadaljnjo življenjsko pot od pedagogike (ki pa se ji pravzaprav nikoli ni popolnoma odrekla) k muzejskemu in raziskovalnemu etnološkemu delu. Temu se je predala z vso vnemo in neusahljivo energijo. Leta 1948

¹ Utemeljitev ustanov in posameznikov je za objavo v *Glasniku SED* priredil prof. dr. Janez Bogataj (op. ur.).